

KS. GRZEGORZ ŚLĘZAK

**DIECEZJA CZĘSTOCHOWSKA W METROPOLII,
METROPOLITA KRAKOWSKI
W DIECEZJII CZĘSTOCHOWSKIEJ W LATACH 1964 - 1978
(fakty i wydarzenia)**

Diecezja częstochowska od swego początku wraz z diecezjami: katowicką, kielecką, tarnowską i oczywiście archidiecezją krakowską tworzyła krakowską prowincję kościelną czyli metropolię krakowską, zaistniałą na mocy tej samej bulli *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 r. Taki stan kościelnej przynależności metropolitalnej trwał do 25 marca 1992 r., gdy bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* Jan Paweł II dokonał reorganizacji diecezji i metropolii w Polsce.

Życie prowincji kościelnej jest normowane prawem kanonicznym, które określa praktykę, wzajemne odniesienia osobowe i wspólnotowe oraz stosowne struktury. To wszystko stanowiło również sposób realizacji przynależności diecezji częstochowskiej do swej metropolii w omawianym okresie. Do tego dodać należy specyfikę wynikającą z faktu, że Częstochowskie Seminarium Duchowne mieściło się w Krakowie. Jednak nie historia tego, bez wątplenia istotnego, zwyczajnego życia metropolitalnego będzie tutaj przedmiotem naszej obserwacji. Czyni się to w innych wyczerpujących opracowaniach. Tu natomiast uwypuklone zostaną niektóre tylko, ważne i charakterystyczne a zarazem konkretne fakty i wydarzenia w metropolitalnej rzeczywistości Kościoła Częstochowskiego, pod kątem osobistego uczestnictwa w tej rzeczywistości Metropolity Krakowskiego w latach 1964 - 1978, Kardynała Karola Wojtyły.

Bez wątplenia ważnym i charakterystycznym wydarzeniem nie tylko w metropolii krakowskiej za rządów Kardynała Wojtyły, ale w posoborowej historii Kościoła w Polsce, był zwołany z jego inicjatywy Pierwszy Synod Prowincji Krakowskiej - i jak dotąd jedyny tego rodzaju synod w najnowszych dziejach Kościoła w naszej Ojczyźnie. Przez prace tego synodu również diecezja częstochowska w konkretny sposób uświadomiła sobie swą metropolitalną przynależność i zaczenie eklezjalne zasady „*communio et communicatio*” - wspólnota i porozumiewanie się, która to zasada była ideą przewodnią synodu.

Propozycja zwołania I Synodu Prowincji Krakowskiej wyszła od Arcybiskupa Metropolity Krakowskiego Kardynała Karola Wojtyły w 1971 r. w ramach długofalowych przygotowań do obchodu 900. rocznicy śmierci św. Stanisława BM¹. Po uprzednich konsultacjach z biskupami ordynariuszami diecezji należących do metropolii, w 1973 r. została powołana przez Metropolitę Komisja Ekspertów, do której weszli przedstawiciele wszystkich diecezji tworzących metropolię. Z diecezji częstochowskiej był nim ks. Zdzisław Wajzner. Ta komisja działając pod osobistym kierownictwem Kardynała Metropolity uznała zwołanie synodu prowincji krakowskiej za celowe i możliwe, wskazała w głównych zarysach problematykę synodu i zaproponowała powołanie Komisji Koordynacyjnej, która według nieco później opracowanego regulaminu² miała stanowić ciało doradcze i organizacyjne Synodu Prowincjalnego. Przewodniczącym tej komisji był sam Metropolita a w jej skład, oprócz członków dotychczasowej Komisji Ekspertów, weszli jeszcze po dwaj przedstawiciele diecezji. Wraz z ks. Z. Wajznerem do tej komisji zostali powołani z Częstochowy ks. Jan Kowalski i ks. Władysław Sobczyk.

Komisja Koordynacyjna odbyła swe pierwsze posiedzenie w Krakowie dnia 28 października 1975 r. w 50-tą rocznicę bulli *Vixdum Poloniae unitas*. Prace tej komisji w latach 1975 - 1977 zaowocowały dotarciem z informacją o I Synodzie Prowincji do szerszego grona duchowieństwa i wiernych świeckich metropolii, a przede wszystkim opracowaniami tematyki synodalnej i projektami Statutu i Regulaminu Synodu. Do tych projektów Kardynał Wojtyła dołączył własne opracowanie: *Zarys koncepcji prac Synodu Prowincjalnego*. Na podstawie tych opracowań kolegium Księży Biskupów Metropolii zatwierdziło Statut i Regulamin Synodu³ określające cel, środki, uczestników, struktury i sposób działania Pierwszego Synodu Prowincji Krakowskiej.

Następnym etapem rozwoju prac synodalnych było powołanie na podstawie regulaminu Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych. Zostały one powołane w lutym 1977 r. przez Metropolitę w kolegialnej współpracy z biskupami metropolii. Było tych zespołów piętnaście. Już sama ich ilość i nazwy ukazują szeroki zakres tematyki I Synodu. Zadaniem Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych była wymiana informacji i doświadczeń z poszczególnych diecezji oraz wysuwanie sugestii i przygotowywanie opracowań w zakresie tematyki danego zespołu dla Komisji Koordynacyjnej i projektowanych dokumentów końcowych Synodu. Każdy Zespół tworzyli: biskup wyznaczony przez Kolegiurn Biskupów Metropolii jako jego przedstawiciel, jeden z członków Komisji Koordynacyjnej jako przewodniczący oraz przedstawiciele każdej diecezji wybrani po konsultacji z właściwym ordynariuszem, których nominację podpisał sam Ks. Kardynał Karol Wojtyła.

Nie przedstawiamy tu całej historii I Synodu Prowincji Krakowskiej, ale wyliczenie nazw Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych i uczestniczących w ich pracach przedstawicieli diecezji częstochowskiej na pewno ukazuje konkretyzację uczestnictwa tej diecezji w życiu metropolii. Oto te Zespoły:⁴

1) Teologiczno - socjologiczny. Jako przedstawiciel biskupów metropolii był w nim Kardynał Metropolita. Z diecezji częstochowskiej: ks. Miłosław Kołodziejczyk i ks. Franciszek K. Sokołowski.

2) Parafia i profil duszpasterstwa parafialnego. Z Częstochowy ks. Wacław Wiciński.

- 3) Katechizacja. Z diecezji częstochowskiej ks. Ludwik Warzybok.
- 4) Młodzież. Tu przewodniczącym był ks. Zdzisław Wajzner a członkami: ks. Antoni Długosz i ks. Ireneusz Skubiś.
- 5) Małżeństwo i rodzina. Częstochowę reprezentowali: ks. Władysław Gołąb i ks. Jan Wilk.
- 6) Duszpasterstwo charytatywne. Tu z diecezji częstochowskiej był ks. Stanisław Gębka.
- 7) Duszpasterstwo specjalistyczne i zawodowe. W tym zespole spośród biskupów był Bp Franciszek Musiel a przedstawicielem diecezji ks. Zenon Janyszek.
- 8) Środki przekazu. Z Częstochowy ks. Rajmund Frydrych.
- 9) Zakony w duszpasterstwie. Częstochowską diecezję reprezentują: ks. Henryk Babiński, O. Tadeusz Magoczy SJ i S. Elekta Piórkowska CR.
- 10) Apostolstwo świeckich. Z diecezji częstochowskiej p. dr Wanda Terlecka, p. inż. Franciszek Kaleta i ks. Grzegorz Ślęzak.
- 11) Formacja do kapłaństwa. Przewodniczącym Zespołu był ks. Jan Kowalski a należał do niego Ks. Miłostaw Kołodziejczyk.
- 12) Życie i posługa kapłańska (formatio permanens). Z diecezji częstochowskiej był przewodniczący zespołu - ks. Władysław Sobczyk i przedstawiciel ks. Zenon Uchnast.
- 13) Liturgia. Bp Tadeusz Szwagrzyk jako przedstawiciel biskupów metropolii oraz ks. Marian Mikołajczyk.
- 14) Inspiracja chrystologiczna i maryjna we współczesnej pobożności. Z Częstochowy ks. Stanisław Grzybek i ks. Franciszek Dylus.
- 15) Struktury międzydiecezjalne. Z diecezji częstochowskiej ks. Franciszek K. Sokółowski.

Do pamiętnego wydarzenia z 16 października 1978 r. kiedy to Kardynał Karol Wojtyła przestał być Metropolitą Krakowskim, osobiście brał on udział w posiedzeniach wielu Zespołów Konsultacyjnych. Same zaś zespoły do tego czasu dokonały wymiany informacji o sytuacji i doświadczeniach poszczególnych diecezji w powierzonej sobie tematyce. Wiele z nich miało także zaawansowane opracowania - projekty schematów mające wejść do końcowego dokumentu synodalnego.

Synod ten miał swój dalszy ciąg już za czasów Metropolity Krakowskiego Kardynała Franciszka Macharskiego i odnawiającego się Kolegium Biskupów Metropolii, ale to wykracza już poza ramy wyznaczone tematem niniejszego opracowania. Wypada tu jednak dopowiedzieć, że prace Pierwszego Synodu Prowincji Krakowskiej kończył uroczyste Ojciec Święty Jan Paweł II w Katedrze Wawelskiej przy udziale biskupów metropolii krakowskiej i członków wszystkich komisji synodalnych dnia 22 czerwca 1983 r. podczas swej drugiej pielgrzymki do Ojczyzny.

Wymiana darów, która mogła się dokonać dzięki światłej i prekursorskiej inicjatywie synodalnej Kardynała Karola Wojtyły - Metropolity Krakowskiego, przyczyniła się do wzrostu kościelnej świadomości w ówczesnej metropolii krakowskiej i konkretyzacji „communio et communicatio” między tworzącymi ją diecezjami.

Do urzeczywistnienia się wspólnoty ludu Bożego Kościoła partykularnego w ramach prowincji kościelnej przyczyniał się również sposób obecności Metropolity

w diecezjach, które metropolię tworzą. Pod tym względem obecność Metropolity Krakowskiego Kardynała Karola Wojtyły w diecezji częstochowskiej jest bardzo wymowna i bogata. Ksiądz Kardynał, co zrozumiałe, był częstym uczestnikiem, celebrazem, kaznodzieją, prelegentem, przewodniczącym uroczystości, pielgrzymek, zjazdów i różnorakich spotkań na Jasnej Górze w Częstochowie - to było także dla diecezji i w diecezji częstochowskiej. Tu jednak mamy zamiar, choćby tylko przypomnieć te wydarzenia w życiu Kościoła Częstochowskiego, w których Metropolita Krakowski uczestniczył szczególnie ze względu na metropolitalną więź z tym Kościołem partykularnym.

Chronologicznie biorąc, najpierw trzeba wskazać obecność Metropolity w uroczystościach 1000-lecia Chrztu Polski o charakterze diecezjalnym. Wiadomo, że w Częstochowie na Jasnej Górze w dniach 2 - 3 maja 1966 r. odbywały się centralne uroczystości Milenium Chrztu Polski. Stąd częstochowskie diecezjalne obchody zostały przeniesione w teren diecezji. I tak, w dniach 14 - 18 września 1966 r. odbyły się milenijne uroczystości połączone z 700-leciem parafii Św. Lamberta w Radomsku.⁵ Przez pięć dni zaproszeni Księża Biskupi z różnych diecezji odprawiali uroczyste nabożeństwa i głosili kazania. Uczestnikiem i kaznodzieją centralnej uroczystości w Radomsku, 17 września 1966 r., był Arcybiskup Karol Wojtyła, Metropolita Krakowski.

Kulminacyjne w diecezji i pamiętne, ze względu na szczególne nasilenie agresji władz państwowych, były uroczystości milenijne w Sosnowcu w dniach 20 - 21 maja 1967 r.⁶ Na zaproszenie Biskupa Częstochowskiego Stefana Bareły przybyli licznie Biskupi Polscy z Kardynałem Prymasem Stefanem Wyszyńskim na czele. Bardzo liczny był też udział wiernych z Zagłębia. Celebrazem centralnej uroczystości był Arcybiskup Karol Wojtyła. Kazanie wyłosił Ksiądz Prymas, a na zakończenie przemówił również Metropolita Krakowski, który rozpoczął tak: „Kościół metropolitalny krakowski pozdrawia moimi słowy Kościół diecezjalny częstochowski w dniu diecezjalnej uroczystości milenijnej” - i dalej mówił o więzach siostrzanych Kościołów, o „Szlaku Orlich Gniazd” między Krakowem i Częstochową jako historycznym i dzisiejszym szlakiem pielgrzymim od „gniazda orlego” Św. Stanisława na Skalce i Wawelu do nowego „gniazda orlego” Jasnej Góry. „Nie chcemy - mówił - zgubić tych dróg, które tak głęboko sięgają w człowieka, które tak bardzo człowieka na człowieczym utrzymują poziomie i tych dróg zarazem, które człowieka prowadzą do Boga”⁷. W sytuacji zmasowanych działań władz, by przeszkodzić tym obchodom w Sosnowcu, obecność biskupów z Prymasem i Metropolitą Krakowskim była bardzo wymowna.

Z kolei należy przywołać na pamięć, z całym znacznym bogactwem przeżyć religijnych, uroczystości koronacji obrazów Matki Bożej. W okresie, gdy Metropolitą Krakowskim był Kardynał K. Wojtyła, w ówczesnych granicach diecezji częstochowskiej, miały miejsce trzy takie uroczystości: 13 sierpnia 1967 r. w Leśniowie w sanktuarium pod opieką Zakonu Paulinów, ale bardzo wpisanym w życie diecezji, zwłaszcza regionu zawierciańskiego; 19 maja 1968 r. w Dąbrowie Górniczej - koronacja figury Matki Bożej Anielskiej i 5 września 1971 r. w Wieluniu - koronacja obrazu Matki Bożej Pocieszenia. We wszystkich tych uroczystościach brał licznie udział Episkopat Polski, głównym kaznodzieją był Kardynał Stefan Wyszyński, zaś celebrazem głównym i współkoronatorom z Księdzem Prymasem i Biskupem

Częstochowski, Metropolita Krakowski. On też na zakończenie każdej z tych koronacji, jako metropolita, przemawiał. Niedawny telegram Jana Pawła II na 25-lecie koronacji w Wieluniu świadczy jak pamięta te uroczystości.

Wyjątkowym obchodem, również z udziałem Episkopatu Polski, było 300-lecie śmierci o. Augustyna Kordeckiego w Wieruszowie, dnia 6 maja 1973 r. Wieruszów wówczas należał do diecezji częstochowskiej, a w parafii przy kościele popaulińskim pracowali księża diecezjalni. Była to więc uroczystość wspólna paulinów i diecezji. Tu, pod nieobecność Księdza Prymasa, Mszę św. celebrował Kardynał Bolesław Kominek a kazanie o Ojcu Kordeckim - bohaterze niepodległości ducha - wygłosił Metropolita Krakowski. To kazanie tak rozpoczynał: „Pragnę najprzód imieniem obecnych tutaj przedstawicieli Episkopatu Polski, Kardynała Metropolity Wrocławskiego, Metropolity Poznańskiego, Księży Biskupów, serdecznie podziękować Biskupowi Kościoła Częstochowskiego oraz waszej wieruszowskiej parafii za to, żeście nas zaprosili w dniu dzisiejszym na uroczystość trzechsetnej rocznicy śmierci Ojca Augustyna Kordeckiego. Tutaj w Wieruszowie spoczął po swoim niezwykłym życiu. I tutaj też Rodacy, nie tylko parafianie wieruszowscy, nie tylko diecezjanie częstochowcy, ale wszyscy Polacy pielgrzymują w duchu, aby czcić jego pamięć”⁸.

A teraz o wydarzeniu w życiu Kościoła partykularnego bardzo podniosłym, jakim bez wątpienia jest jubileusz 50-lecia istnienia diecezji. Diecezja częstochowska obchodziła taki Jubileusz w roku 1975.⁹ Udział w tych obchodach Kardynała K. Wojtyły jako Metropolity Krakowskiego był nie tylko oczywisty jako fakt, ale bardzo serdeczny i osobisty w swym wyrazie. Centralne uroczystości jubileuszowe miały miejsce na Jasnej Górze i w bazylice katedralnej w Częstochowie w dniach 3 i 4 maja 1975 r. I tak, dnia 3 maja w godzinach popołudniowych w bazylice jasnogórskiej odbyła się sesja naukowa z wykładami Ks. prof. Wincentego Granata i Ks. prof. Jerzego Wolnego. W tej sesji brali udział liczni przedstawiciele Episkopatu Polski z Księdzem Prymasem Wyszyńskim i Metropolita Krakowskim na czele. Wieczorem zaś tego samego dnia przed szczytem jasnogórskim pierwszą jubileuszową Mszę św. celebrował Biskup Częstochowski Stefan Bareła a kazanie do diecezjan częstochowskich o życiu Bożym i ludzkim z jego współczesnymi problemami, o życiu pod opieką Maryi w Jej diecezji, głosił Kardynał Karol Wojtyła.¹⁰ Nazajutrz, w niedzielę 4 maja, w katedrze częstochowskiej główną Mszę św. Jubileuszową celebrował Krakowski Metropolita a kazanie głosił Prymas Polski. Przed błogosławieństwem, z całą mocą i bardzo serdecznie przemówił oczywiście Metropolita Krakowski, wyrażając jubileuszowe życzenia w nawiązaniu do historycznej i aktualnej wielorakiej więzi diecezji z metropolią, by podzielić wspólne troski i nadzieje.¹¹

Cofając się nieco w czasie, trzeba tu również przywołać inny jubileusz, mianowicie, 25-lecie kapłaństwa Biskupa Częstochowskiego Stefana Bareły, świętowane 20 kwietnia 1969 r. Więzy osobistej przyjaźni, jakie łączyły Kardynała K. Wojtyłę i Biskupa S. Barełę są znane i na pewno rzutowały na jakość nawet urzędowych kontaktów. Bp Karol Wojtyła był współkonsekratorem Bpa Stefana Bareły, a Kardynała Wojtyły nie zabrakło na srebrnym jubileuszu kapłaństwa Biskupa Częstochowskiego. Był kaznodzieją na Jubileuszowej Uroczystości, mówił z miłością o kapłaństwie i biskupstwie, nawiązując do nauczania niedawno

zakończonego Soboru Watykańskiego II, mówił do Jubilata, do kapłanów i wiernych jego diecezji.¹²

Gdy o kapłaństwie mowa, to można również wspomnieć może bardziej kameralną obecność Metropolity Krakowskiego w diecezji częstochowskiej. Wiadomo jaką wagę przywiązywał Kardynał Wojtyła do podtrzymywania kapłańsko-koleżeńskich więzów, i jako biskup dla kapłanów i jako kolega-kapłan, chętnie uczestnicząc w spotkaniach koleżeńskich. Właśnie obecność, o którą tu chodzi, to udział Księdza Kardynała w koleżeńskim spotkaniu w Żytniowie, 30 czerwca 1971 r.¹³ Spotkali się tu - na zaproszenie kolegi, ks. Henryka Danielewskiego, proboscza żytniowskiego - kapłani wyświęceni przed 24. laty z archidiecezji krakowskiej i z diecezji: częstochowskiej, opolskiej i katowickiej, którzy razem studiowali na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wśród tego rocznika jest także Ks. Karol Wojtyła, który wyświęcony wcześniej od swoich kolegów miał już 25. rok kapłaństwa. W Żytniowie przewodniczył koncelebrze i wygłosił okolicznościową homilię. Witął go tu Biskup S. Bareła.

I na koniec tego przeglądu jeczczce jedna obecność Kardynała Wojtyły w Częstochowie - ważna, bo ostatnia przed wyborem na Stolicę Piotrową. *Kalendarium życia Karola Wojtyły* pod datą 17 września 1978 r. odnotowuje: „Częstochowa, katedra, kazanie podczas inauguracji X festiwalu pieśni i piosenki religijnej Sacrosong 78 (...) - Ks. Kardynał mówi - ... cieszę się z tego, że ten Sacrosong odbywa się w katedrze, nie tylko na Jasnej Górze, ale i w katedrze częstochowskiej, gdzie patronuje Święta Rodzina. I tutaj przechodzę do meritum sprawy. Rodzina. Właśnie trzeba klimatu rodziny na to, aby się rodziło - ażeby powstawało dobro wielorakie. Aby człowiek był świadkiem twórczości i twórcą, trzeba klimatu rodziny”.¹⁴ Na tym Sacrosongu - to nie najważniejsze, ale odnotujmy - drugą nagrodę w kategorii pieśni otrzymała pieśń ze słowami Andrzeja Jawienia (to jeden z pseudonimów literackich K. Wojtyły) „Ta chwila całego życia” z muzyką E. Burego, wykonana przez Annę Wielgus i Tadeusza Chudzikowskiego oraz scholę z Będzina. A fundatorem nagrody był ks. Kazimierz Lubas, proboszcz parafii Św. Lamberta w Radomsku.¹⁵

Następny przyjazd do Częstochowy - odjeżdżającego późnym wieczorem 17 września 1978 r. z częstochowskiej katedry Kardynała Karola Wojtyły - nastąpił 4 czerwca 1979 r., gdy na placu nieopodal tej właśnie katedry szczęśliwie lądował śmigłowiec wiozący papieża Jana Pawła II, który stąd rozpoczynał trzydniowy pobyt w Częstochowie w ramach pierwszej pielgrzymki do Ojczyzny.

Wydaje się, że podsumowaniem tego przeglądu i wszystkich wydarzeń związanych z osobą Kardynała Karola Wojtyły i jego posługą metropolitalną względem diecezji częstochowskiej mogą być słowa, które jako papież wypowiedział na, spotkaniu przy kościele św. Zygmunta w Częstochowie tegoż 4 czerwca 1979 r.¹⁶ Tu wyraził radość, że przyjmuje go Kościół Częstochowski, że przybywa na Jasną Górę poprzez ten Kościół, któremu początek dała Pani Jasnogórska, że mógł naprzód postawić stopę przy katedrze częstochowskiej, że „ten Kościół Częstochowski, który od początku swego istnienia jako diecezja znalazł się w granicach Metropolii Krakowskiej, mogłem jako dawny Metropolita Krakowski tak dobrze poznać, tak się z nim głęboko zespolić (...), byłem Metropolitą Krakowskim przez dobrych paręnaście lat i miałem sposobność przekonać się,

co to znaczy posiadać we wspólnocie metropolitalnej Kościoła Częstochowski¹⁷. I żartobliwe acz wymowne wezwanie: „... musicie się uzbroić w cierpliwość, bo ja tu mam kartki, ale daleko do tego, żebym zaczął je czytać! Za długo byłem Metropolitą Krakowskim, żebym nie wykorzystał tej okazji, skoro tutaj już stoję, do różnych rozrachunków z Diecezją Częstochowską¹⁸. Zarysowanie horyzontów życia diecezji z jej przeszłością, ludźmi, aktualnymi problemami i zadaniami, jakie dalej przedstawił Papież, mogło wynikać tylko z osobistej znajomości.

Z takiego osobistego doświadczenia i poznania zrodziło się trwałe poczucie więzi, braterstwa, pasterskiej miłości i bez wątpienia stało się darem osobistym Kardynała Karola Wojtyły - Jana Pawła II i łaską jaką przez jego posługiwanie otrzymał Kościół Częstochowski, gdy był w Metropolii Krakowskiej.

PRZYPISY

1. Por. *Pierwszy Synod Prowincji Krakowskiej, Communio et communicatio*, Kraków 1994, s. Vlnn.
2. Tamże, s. 25.
3. Tamże, s. 24-27.
4. Tamże, s. 19nn.
5. Ks. Cz. Tomczyk, *Millenium i 700-lecie parafii Św. Lamberta w Radomsku*, Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne 40(1966), nr 12, s. 283-284.
6. Peter Raina, „*Te Deum*” *Narodu Polskiego*, Olsztyn 1991, s. 481-509.
7. Tamże, s. 504-509.
8. Ks. Kard. Karol Wojtyła, *Oto Matka Twoja*, Jasna Góra - Rzym 1979, s. 229nn.
9. Por. *Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne* 49(1975), nr 7-8 w całości poświęcony Złotemu Jubileuszowi Diecezji Częstochowskiej.
10. Tamże, s. 150-155.
11. Tamże, s. 155-158.
12. *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 1983, s. 335-336.
13. *Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne* 46(1972), nr, 4-6, s. 104.
14. *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, s. 829 - 830.
15. Tamże, s. 830 (Uwaga: błędnie wydrukowano nazwisko fundatora nagrody, ma być: Lubas, nie: Cubas).
16. *Wyjątkowe posłannictwo Diecezji Maryjnej, w: Jan Paweł II na Ziemi Polskiej*, Libreria Editrice Vaticana 1979, s. 82-89.
17. Tamże, s. 83.
18. Tamże, s. 83-84.